

2022-2023 GÜZ DÖNEMİ

HIST200 DERSİ

**CUMHURİYET SONRASI İSTANBUL
KAPALIÇARŞI'SI: DEĞİŞİMİ VE ÖNEMİ**

DERS KODU: HIST200

ŞUBE KODU: 3

TAKIM NO: 8

ÖĞRETİM GÖREVLİSİ: DENİZ ARMAĞAN AKTO

TAKIM ÜYELERİ:

- 1) DURU İLKE TEKİN, 22101778, MİMARLIK
- 2) ÖYKÜ CANSU TÜRK, 22103905, MİMARLIK
- 3) YASEMİN AKCA, 22102332, İŞLETME
- 4) YASEMİN AKIN, 22101782, BİLGİSAYAR MÜHENDİSLİĞİ

Özet

Türkiye’de herkes tarafından bilinen, en kapsamlı ve en eski çarşı denilince ilk akla gelen çarşı olan Kapalıçarşı, Türkiye’ye sunduğu sonu gelmeyen katkıları nedeniyle araştırmaya değer görülmüştür. Kapalıçarşı’yı enine boyuna ele alarak okuyucularını Kapalıçarşı hakkında bilinçlendirme amacı taşıyan çalışmamız önem taşımaktadır çünkü birçok insanın Kapalıçarşı hakkında bildiği kulaktan dolma ve genel bilgilerin Kapalıçarşı’yı tanımak adına yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Kapalıçarşı’nın Türkiye ekonomisine katkısı açıklanırken, bulunan verilerin istatistiksel tekniklerle analiz edilmesi kısmında nicel araştırma teknikleri kullanılırken Kapalıçarşı Yönetim Kurulundan Elif Yıldız Güven ve Sanem Sancaktar ile yapılan röportaj kısmında nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Böylece bu makalede iki araştırma tekniğine de yer verildiği için karma araştırma (Triangular Research) metodolojisi kullanılmıştır. Kapalıçarşı hakkında birincil ve ikincil kaynakların analizleri yapıldığında büyük bir değişim geçirdiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca yine araştırma kapsamında bulunan Kapalıçarşı’nın yapısı, işlevi ve Türkiye için önemi yine çeşitli kaynaklardan incelenmiş ve birçok alanda Türk kültürüne en çok katkıda bulunan yapılardan biri olduğu açıkça görülmüştür.

Abstract

The Grand Bazaar, known to everyone in Turkey, is the first bazaar that comes to mind when it comes to the most comprehensive and oldest bazaar. It has been deemed worthy of research due to its endless contributions to Turkey. Our study, which aims to raise the awareness of the readers about the Grand Bazaar by considering the Grand Bazaar in detail, is important because it has been observed that the hearsay and general information that many people know about the Grand Bazaar is insufficient to get to know the Grand Bazaar. While explaining the contribution of the Grand Bazaar to the Turkish economy, quantitative research techniques were used in the analysis of the data with statistical techniques, while qualitative research techniques were used in the interview with Elif Yıldız Güven and Sanem Sancaktar from the Board of Directors of the Grand Bazaar. Thus, the mixed research (Triangular Research) methodology was used since both research techniques are included in this article. When the primary and secondary sources about the Grand Bazaar were analyzed, it was concluded that it had undergone a significant change. In addition, the structure, function, and importance of the Grand Bazaar, which is also within the scope of the research, has been examined from various sources and it has been seen that it is one of the structures that contribute the most to Turkish culture in many areas.

İçindekiler

Giriş.....	5
1. İstanbul Kapalıçarşı'sının Ekonomik Önemi.....	6
1.1. Ticari Önemi.....	6
1.2. Turistik Önemi.....	7
2. İstanbul Kapalıçarşı'sının Türk Kültüründeki Yeri.....	8
2.1. Kapalıçarşı'nın Kültürel Önemi.....	8
2.2. Kapalıçarşı'nın Kültürel Mirasına Nasıl Sahip Çıkılıyor?.....	10
3. İstanbul Kapalıçarşı'sının Mekânsal İncelemesi.....	12
3.1. Çarşının Yapısı ve İçeriği.....	12
3.2. Çarşının Konumu ve Konumunun Avantaj-Dezavantajları.....	13
4. İstanbul Kapalıçarşı'sının Zaman İçerisinde Geçirdiği Değişim.....	14
4.1. Osmanlı Dönemi'nde Bedestenler ve İstanbul Kapalıçarşı'sı.....	15
4.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde İstanbul Kapalıçarşı'sı.....	16
4.3. İncelenen İki Dönemin Karşılaştırılması.....	16
Kaynakça.....	18

Giriş

Alışveriş sosyal oluşumu yansıtır. Bir ülke hakkında bilgi edinebilmek için nasıl siyasi yapısına, edebiyatına bakılıyorsa bu yönüne de bakılmalıdır. Gün geçtikçe daha da artan ve her geçen gün de artış ivmesini arttıran “tüketim” olgusu artık kontrol edilemez bir seviyeye geldi. Tüketim bu seviyedeyken de merkezileşmiş ticaret birimleri de ülkeler için kilit noktalar haline gelmiştir. Makalenin amacı bu kilit noktalardan biri olan Kapalıçarşı’nın ekonomik, mimari, sosyal, kültürel ve fonksiyonel özelliklerini detaylıca incelemektir.

Makalenin akışında Kapalıçarşı’nın ekonomik önemi açıklanırken hem ticari hem de turistik bağlama yer verilmiştir. Kapalıçarşı’nın geçmişten günümüze kültürel önemi aktarılırken ise bu mirasa nasıl sahip çıkıldığı ve Türkiye için böylesine değerli bir merkezin zaman içinde nasıl ayakta kalabildiği sorularına cevap verilmiştir. Devamında Kapalıçarşı’nın nasıl şehirle iç içe geçip etkileşim kurduğunu görebilmek adına çarşının yapısı ve işlevi incelenmiştir. Bu kısımda aynı zamanda Kapalıçarşı’nın bulunduğu konumun avantaj ve dezavantajları hakkında da bilgi verilmiştir. Tam olarak 561 yıldır varlığını sürdüren Kapalıçarşı bu yıllar içerisinde ülkede oluşan tüm değişimlerden etkilenmiştir. Ülkede yaşanan olaylar sürekli olarak çarşıda fonksiyonel değişimler meydana getirmiştir. Bu değişimleri daha iyi anlayabilmek adına önce Osmanlı Dönemi’nde Bedestenler ve İstanbul Kapalıçarşı’sı incelenmiş devamında Cumhuriyet Sonrası dönemde İstanbul Kapalıçarşı’sı incelenmiştir. Bu iki dönem ayrı ayrı incelendikten sonra ise ikisinin karşılaştırılması yapılmıştır ve böylece daha detaylı ve kapsamlı bir araştırma elde etmek amaçlanmıştır.

1. İstanbul Kapalıçarşı'sının Ekonomik Önemi

Kapalıçarşı'nın kuruluş amacı halkın ihtiyaçlarını karşılayacak ve ekonomiyi canlandıracak birleşik bir yapı kurulmasıydı. Dolayısıyla, kuruluşundan cumhuriyet sonrası döneme kadar ekonomik ve ticari amaca hizmet ettiği söylenebilir. Kapalıçarşı cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde fonksiyon değişimleri gösterse de bu değişimlerin sebebi olan ticari kaygı değişmemiştir. Aksine, bu ticari kaygı ekonomik gayeyi sabit tutmuş ancak değişimler bu amacı gerçekleştirmek üzerine yaşanmıştır. Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde ticari fonksiyonu alt başlıkta incelenmiştir.

a. Ticari Önemi

Kapalıçarşı'nın fonksiyonel değişimi ele alındığında, değişkenlerden bir tanesi ekonomik fonksiyon olarak görülebilir. Kapalıçarşı cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde Türkiye ekonomisine hizmet etmiştir. Cumhuriyet öncesinde mevcut olan banka sistemlerinin halka ulaşamamasının etkisiyle halk elinde bulunan değerli varlıkları Kapalıçarşı kuyumcularına emanet etmiş veya takasta bulunmuştur. Ahmet Tüten Kapalıçarşı'nın üç fonksiyonunu; ithal malların ticareti, kervanların yola hazırlığı ve şahsi mal varlıklarının devlet tarafından saklanması olarak özetlemiştir.¹ Çiğdem Banu Sönmez bu durumu tezinde dört yanı tahta yapılarla kaplı İstanbul'da yangın için en güvenli yer Kapalıçarşı'ydı" olarak açıklamıştır.² Değerli eşyaları saklamak için de ideal bir mekandı. Böylece, ayaklanmalardaki yağmalar da sorun olmaktan çıkmıştı."³ Osmanlı Döneminde var olan Ahilik teşkilatları ve lonca sistemi ile her tüccarın eşit kazanması

---

¹ Ahmet Tüten, "Kapalıçarşı'nın Tarihi: İstanbul Kapalıçarşı Hakkında Genel Bir Değerlendirme," (2020): 4.

² Çiğdem Banu Sönmez, "Kapalıçarşı'nın Fonksiyonel Değişimi," (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993), 17.

³ Çiğdem Banu Sönmez, "Kapalıçarşı'nın Fonksiyonel Değişimi," 17.

amaçlanmıştır. Ayrıca, düzeni sağlayan belirli bir yetkili olmaması sebebiyle tüccarların birbirlerini denetlediği sistem halka olan güveni artırmış ve emanet alımı konusunda güven sağlamaya yardımcı olmuştur. Cumhuriyet sonrasında, turist yoğunluğunu üzerine çekmesi nedeniyle ekonomik büyüme ve ticari katkıları önem arz etmektedir. Dükkanların getirileri konum bazlı olduğundan dükkân fiyatları yüksektir. Bir dükkânın fiyatının otuz beş milyar lira ve altı kilogram altın olduğu öğrenilmiştir.⁴ Ayaklı borsa simsarları adı verilen gayri resmî ve yaklaşık elli kişiden oluşan bir ticari grup oluşmuştur. Bu borsa simsarlarının görevi telefon üzerinden döviz alım satımı yaparak gelir elde etmektir. İnternet bankacılığı sistemi gelişmeden önce günlük işlem hacminin yüz elli milyon olduğu tespit edilmiştir.⁵ Kapalıçarşı'nın ekonomik yöndeki fonksiyon değişikliği hakkında sonuca varıldığında, cumhuriyet öncesi dönemde halkın ve sarayın yararına bizzat çalışan Kapalıçarşı'nın cumhuriyet sonrası dönemde turistik hizmet ve döviz alım satımları üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

b. Turistik Önemi

Cumhuriyet öncesi dönemde turizm adı altında olmamakla birlikte kervanların ziyaret ettiği ve dolayısıyla alışveriş yaptığı bilinmektedir. Yabancı ziyaretçilerin amaçları Kapalıçarşı'yı görmek olmasa da mecburen Kapalıçarşı'da bulunmuşlardır ve ticarete katkıları gözlemlenmiştir. Cumhuriyet sonrasında Kapalıçarşı Yönetim Kurulu, turist kitlesinin değişiminden bahsetmiştir.⁶ Bu değişim Avrupalı ve Amerikalı turistlerin ilgisinin, 2000'li yıllardan sonra yerini Doğu ve Uzak Doğulu turistlere bırakmasıdır. Ziyaret eden turistlerin özellikle döviz kullanımı Kapalıçarşı'nın

---

⁴ Çiğdem Banu Sönmez, "Kapalıçarşı'nın Fonksiyonel Değişimi," 17.

⁵ "Kapalıçarşı'da İşlem Hacmi Uçtu!", *Sözcü*, 25 Ağustos 2020.

⁶ Elif Yıldız Güven, Görüşmeyi yapan Yasemin Akca ve Yasemin Akın, Bilkent Üniversitesi, 21 Kasım 2022.

ekonomiye katkılarını büyötmektedir. Elif Yıldız Güven röportajında ortalama üç gün kalan bir turistin bu üç gün içerisinde mutlaka Kapalıçarşı'ya uğradığını aktarmıştır.⁷

3. İstanbul Kapalıçarşı'sının Türk Kültüründeki Yeri

İstanbul Kapalıçarşı'sı günümüzde varlığını koruyabilmeyi başarmış sayılı tarihi çarşılarından biri olması sebebi ile içerisinde, tarihi yaşamışlıklarında kendisine katmış olduğu, büyük bir kültürel zenginlik barındırmaktadır. Sahip olduğu tarihi dokunun ve geçmişine ışık tutan sanat eserlerinin sayesinde Türk kültüründe öne çıkmış bir yapıdır. Türklere özgü mimari özellikleri geçmişten günümüze taşıyan bir geçit rolü üstlenmesi, edebi ve görsel eserlerde kendinden bahsettirmesi ve Türklere has çok eski ve köklü bir kültür olan Ahilik kültürünü yüzlerce sene kendi içerisinde yaşatması gibi özellikleri sayesinde önemli kültürel öğelerimiz içerisinde yer almaktadır.

a. Kapalıçarşı'nın Kültürel Önemi

Tarihi Kapalıçarşı'nın Türk kültürü açısından önemli bir bağlam olmasının birçok sebebi vardır. Yapısında Türk mimarisine ait izler taşımaktadır. Mesela kubbe kasnakları diğer Türk yapılarındaki gibi sekiz köşelidir.⁸ Zamanında hangi kültüre ve döneme ait oldukları hakkında tarihçiler arasında birçok tartışmaya neden olmuş yapısal öğeleri geçmişten günümüze tam olarak 561 senedir dünyanın dört bir yanından ziyarete gelmiş ziyaretçilerine Türk mimarisinden örnekler sunmaktadır. Örneğin, çarşının iç kapısında bulunan kartal resmi çarşının bu kısmının Bizans döneminden kaldığı söylentilerine sebep olmuştur. Uzun süre tartışmalara sebep olmasının

---

⁷ Elif Yıldız Güven, Görüşmeyi yapan Yasemin Akca ve Yasemin Akın, Bilkent Üniversitesi, 21 Kasım 2022.

⁸ Reşad Ekrem Koçu, "İstanbul'un en Eski Tarihî Eserlerinden: Bedesten ve Kapalıçarşı," *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul (1973): 54.

ardından vakfiyedeki sarahat, konstrüksiyon ve malzemenin incelenmesi ile bu kısmın da Türk yapısı olduğu kanısına varıldı. Verilen örnekteki gibi bahsi geçen tartışmalara sonuç getirilirken çarşının yapısal özelliklerinin başka eski Türk bedestenlerine benzerlikleri de göz önüne alındı. Atlıhan Onat Karacalı'nın Kapalıçarşı'nın kapsamlı bir incelemesini yaptığı makalesinde Behçet Ünsal'ın Türk İslam mimarisini incelediği makalesinden alıntılandığı üzere çarşı merkezinde kalın duvarlara ve çok kubbeli çatıya sahip olan bir iç bedesten bulunması eski Türk bedestenlerinin çoğunda rastlanan ortak bir özelliktir.⁹ Bu iç bedesten Cevahir Bedesteni adı ile İstanbul Kapalıçarşı'sında mevcuttur. Reşad Ekrem Koçu'ya göre "Bu bedesten, Bursa'da Yıldırım Sultan Bâyezid, Edirne'de Çelebî Sultan Mehmed tarafından yaptırılan bedestenlerin mikyası daha geniş tutulmuş bir istihalesinden başka bir şey değildir"¹⁰. Böylece İstanbul gibi tarihi ile ünlü ve bilinen bir dünya kentinde konumlanmış olmasının avantajı ile Kapalıçarşı Türk mimarisinin dünya çapında bilinen önemli bir temsilcisi olmayı başardı.

Ayrıca çarşının Türk kültüründeki yerini ve önemini, bilinen eski Türk edebiyatçıların ve seyyahların çarşı hakkında kaleme aldıkları ile de anlayabiliriz. Reşad Ekrem Koçu'nun da belirttiği gibi "Ananeleri, nizamları, âdet ve usulleri, içindeki hayat ile Büyük bedestenin edebiyatı da zengindir".¹¹ Özellikle Evliya Çelebi'nin 1640'lı yılların Kapalıçarşı'sını ve esnafını anlatan birçok yazısı bulunmaktadır. Bir yazısında da Kapalıçarşı'dan şu şekilde bahseder, "İstanbul'un kalabalık ve seçme yerinde, Osmanoğulları'nın büyük hazinesidir ki güya kahkaha kalesidir".¹²

---

⁹ Atlıhan Onat Karacalı (Atlıhan Onat Karacalı, "İstanbul Kapalıçarşı'nın Çekirdeği Eski Bedesten' de Tarih, Kültür, Mimari Yapı ve İşlev Değişimleri Üzerine Bir İnceleme," *Modular Journal*, no. 1 (2019): 4)'nın Behçet Ünsal (Behçet Ünsal, *Turkish Islamic Architecture: Seljuk to Ottoman*, New York: London Academy Editions, 1973, s. 54)'dan alıntılandığı şekliyle belirtilmiştir.

¹⁰ Koçu, "İstanbul'un en Eski Tarihi Eserlerinden: Bedesten ve Kapalıçarşı," 53.

¹¹ Koçu, "İstanbul'un en Eski Tarihi Eserlerinden: Bedesten ve Kapalıçarşı," 55.

¹² Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi I. Kitap*. haz., Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 42.

Şair Orhan Veli Kanık da ismini Kapalıçarşı'dan alan bir şiir kaleme alan şairlerimizden yalnızca biridir. Kapalıçarşı adlı şiirinde “Kapalıçarşı deyip de geçme, Kapalıçarşı, Kapalı kutu” dizeleri ile Kapalıçarşı'nın içerisinde gizlediği hazineden bahsetti. Kapalıçarşı sadece Türk edebiyatında yerini almakla kalmamış yabancı seyyahların kitaplarında ve yabancı ressamların tablolarında da Türk kültürünün ihtişamlı bir simgesi olarak var olup, bütün görkemiyle yaşatıldı.

Bir diğer Kapalıçarşı ve Türk kültürü denilince akla gelen yapı lonca teşkilatıdır. Lonca teşkilatı başlangıcı Türk tarihinin ilk zamanlarına dayanan köklü bir teşkilattır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde ahilik teşkilatı adı altında başladı ve Osmanlı Dönemi'nde isim değiştirerek hayatına devam etti.¹³ Özellikle Kapalıçarşı içerisinde esnaf ilişkilerinde izlerine çokça rastladığımız bu örgütlenmenin amacı esnaflar ve zanaatkarlar arasında yardımlaşmayı esas tutmak ve usta-çırak kültürünü nesilden nesile aktarırken ticareti bir düzen çerçevesinde yürütmektir. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar lonca sisteminin işlemeye devam ettiği Kapalıçarşı'da her türlü meslek dalı usta-çırak ilişkisi ile öğrenilir ve yürütülürdü. İstanbul Kapalıçarşı'sı, Türk kültürüne ait ve bu kültür için önemli bir değer olan lonca teşkilatının Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında, hatta günümüzde dahi işlevini koruduğu sayılı bağlamlardan biridir. Bir bakıma çarşı bu özlü kültürün yakın tarihteki temsilcisi haline gelmiştir.¹⁴

b. Kapalıçarşı'nın Kültürel Mirasına Nasıl Sahip Çıkılıyor?

Büyük bir tarihi ve kültürel mirasa ve çok sayıda ziyaretçiye ve esnafa ev sahipliği yapan Kapalıçarşı'nın, doğal olarak bu mirasa sahip çıkabilecek ve çarşının yönetim ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yönetim kurumuna ihtiyacı vardı. Lonca teşkilatlanmasının da çarşıda eski

---

¹³ “Lonca Nedir? Lonca Düzeni, Sistemi ve Teşkilatı Nedir?”, *Hürriyet*, 26 Mayıs 2021.

¹⁴ Elif Yıldız Güven, Görüşmeyi yapan Yasemin Akca ve Yasemin Akın, Bilkent Üniversitesi, 21 Kasım 2022.

etkisini yitirdiği Cumhuriyet sonrası dönem de bu başıboşluğa son vermek ve ihtiyacı karşılamak adına oluşturulmuş kurumlar bulunmaktadır. Bunlardan en önemli ikisi Kapalıçarşı Esnafları Derneği ile Kapalıçarşı Kat Malikleri Yönetim Kuruludur.¹⁵

Kapalıçarşı kimileri tarafından küçük bir Türkiye'ye benzetilmektedir ve Kapalıçarşı'nın ülkede yaşanan olaylardan doğrudan etkilenen bir merkez olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni ülkenin ve Kapalıçarşı'nın gündemlerinin çoğunlukla paralellik göstermesidir.¹⁶ Bu nedenle Cumhuriyet'in ilanı ile oluşan değişim silsilesinden Kapalıçarşı da doğrudan etkilenmiştir, çarşıda da ülkede olduğu gibi yeni bir düzene ihtiyaç duyulmuştur. Sonuç olarak, Rezal Koç'un Kenan Mortan ve Önder Küçükerman'dan alıntıladığı üzere resmi bir yönetim kurumunun oluşturulmasındansa 30 Mart 1952'de esnaflar arası dayanışmaya dayanan bir dernek kurulmuştur. Derneğin ilk adı "Kapalıçarşı Esnafı Tescil Cemiyeti" iken daha sonra "Kapalıçarşı Esnafları Derneği" olarak adı değiştirilmiştir.¹⁷ Dernek günümüzde hala faaliyetlerine devam etmektedir.

Büyük bir hacme sahip olması ile kültürel ve ekonomik önemi göz önüne alındığında Kapalıçarşı'nın daha yeni ve yetkili bir yönetim birimine ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bu ihtiyacı karşılamak adına ise günümüze yakın bir zamanda, 2016 yılında Kapalıçarşı Kat Malikleri Yönetim Kurulu kurulmuştur. Kurumun en büyük gücü ve farklılığı kamuya bağlı oluşturulmuş bir kurum olmasıdır. Şu anda Kapalıçarşı'ya dair bütün güvenlik, yeniden yapılandırma, temizlik ve organizasyonlardan sorumlu kurum haline gelmiştir. 557 senelik bir tarihe ev sahipliği yapan

---

¹⁵ Rezal Koç vd., *Tarihi Çarşılarından İstanbul Kapalıçarşı'nın Sosyal Medya Yönetimi ve Verilerinin Analizi* (Ankara: IKSAD Yayınları, 2020), 172.

¹⁶ Elif Yıldız Güven, Görüşmeyi yapan Yasemin Akca ve Yasemin Akın, Bilkent Üniversitesi, 21 Kasım 2022.

¹⁷ Rezal Koç (Rezal Koç vd., *Tarihi Çarşılarından İstanbul Kapalıçarşı'nın Sosyal Medya Yönetimi ve Verilerinin Analizi* (Ankara: IKSAD Yayınları, 2020), 173.)'un Kenan Mortan ve Önder Küçükerman (Kenan Mortan ve Önder Küçükerman, *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 317.)'dan alıntıladığı şekliyle belirtilmiştir.

Kapalıçarşı'yı gelecek kuşaklara ulaştırabilmek adına gereken çalışmaları özenle gerçekleştirmek ana amaçlarıdır.¹⁸

4. İstanbul Kapalıçarşı'sının Mekânsal İncelemesi

Kapalıçarşı'yı içinde yer alan bedestenler, kapılar, hanlar ile değerlendirmek hatta çarşının dışına taşan sokakları, dükkanları bir bütün olarak görmek gerekmektedir. Kapalıçarşı'nın geçirdiği tarihsel süreç ve bu süreçte şehirle girdiği etkileşim de böylece daha iyi anlaşılabilir.

a. Çarşının Yapısı ve İçeriği

Ticaretin canlı olduğu eski Türk şehirlerinde bedestenler adeta merkez konumunda olup, ticari hayat bedestenler etrafında konumlanan çarşılarla gelişmiştir. Bunun en güzel örneklerinden biri olan Kapalıçarşı'nın temeli Fatih Sultan Mehmet tarafından 1456-57 yıllarında kurdurulan Cevahir Bedesteni'dir. 1472-78 yılları arasında kurulan Sandal Bedesteni de eski bedesten gibi Osmanlı vakıf anlayışı ile Ayasofya'nın giderlerini karşılamak amacıyla kurulmuştur. Bedesteni merkez olarak etrafında gelişen çarşı defalarca deprem ve yangın gibi felaketlerle zarar görse de geçirdiği onarımlarla günümüze kadar gelmiştir. 1730 yangını sonrasında çarşı dükkanları kagire çevrilerek sokaklarının üstü kapatılmıştır. Gülşen Gülmez de bunu “Böylece çarşı bugünkü yapısıyla beraber üstü kapalı sokaklardan oluşan mekânsal kimliğini kazanmış, yangınlara dayanıklı hale gelerek varlığını günümüze kadar korumuştur.” cümlesiyle ifade etmiştir.¹⁹

---

¹⁸ “Günümüzde Kapalıçarşı”, KAPALIÇARŞI YÖNETİM, 7 Aralık 2022.
<http://kapalicarsiyonetim.com/gunumuzde-kapalicarsi-grandbazaar/>.

¹⁹ Gülşen Gülmez, “İstanbul Kapalıçarşı'sı ve Mekansal Kurgusu,” Mimarist (2020): 80.

Kapalıçarşı'da aynı işi yapan tüccarlar genelde aynı sokak ve caddede yan yana yer almış böylece bulundukları sokakların isimleri “Feşçiler”, “Aynacılar”, “Kuyumcular”, “Yağlıkçılar” gibi tüccarların sattıkları ürünlere göre konulmuştur.

Çarşı içinde bugün dışarıya kapalı (Rabia-Rubi, Yarımtaş, Evliya, Ağa, Astarıcı, Sarraf, Büyük Safran, Küçük Safran, Çukur, Zincirli, Varakçı) ve dışarıya açık (Sorguçlu, Bodrum, Cebeci, İç Cebeci, Çuhacı) olmak üzere iki farklı yapıya sahip 16 han bulunmaktadır.²⁰ Sokaklarda karşılıklı olarak sıralanan dükkanlar hanların girişlerinde de yer almış böylece hanlar ve sokaklar bütünleşmiş ticari dükkanlar kesintisiz olarak yan yana dizilmiştir. Bu düzen dükkanların bütünlüğünü bozmaması anlamında fayda sağlarken hanların ve bedestenlerin tek başına yapı olarak kendini fark ettirmesini zorlaştırmıştır.

Sandal Bedesteni'nin dışarı açılan 21 numaralı kapısı gibi dışa açılan hanların kapıları da numaralandırılmış ve çarşının dışarı açılan kollarını oluşturmuştur.²¹ Kapalıçarşı zaman içinde fiziki sınırları ve ticari işlevi bakımından değişiklik gösterse de yukarıda belirttiğimiz mimari yapısını hep korumuş ve özgün kültür miraslarımız arasında yerini almıştır.

b. Çarşının Konumu ve Konumunun Avantaj- Dezavantajları

Kapalıçarşı'nın merkezi konumundaki Cevahir Bedesteni'nin yeri seçilirken, Bizans dönemindeki Konstantinopolis'in ticari konumu ve şehrin topoğrafik yapısı göz önünde bulundurulmuştur. Bu konu hakkında Gülmez şöyle demektedir:

Konstantinopolis'te topoğrafyanın oluşturduğu iki eksen dikkat çeker. Bu eksenlerden biri, doğu-batı yönündeki Haliç'e paralel Mese, diğeri kuzey-güney yönünde, Haliç ve Marmara

---

²⁰ Gülşen Gülmez, “İstanbul Kapalıçarşısı ve Mekânsal Kurgusu,” 83.

²¹ Ahmet Tüten, “Kapalıçarşı'nın Tarihi: İstanbul Kapalıçarşısı Hakkında Genel Bir Değerlendirme,” 3.

limanlarını bağlayan Macros Embolos'tur. Macros Embolos liman bağlantılarını kurarken, Mese ve devamındaki Ayasofya Meydanı, limanın beslediği çarşı olarak işlev görmüştür.²²

Cevahir Bedesteni bu iki eksen içerisinde konumlandırılmış böylece mevcut ticari hayattan kopuklaşmadan etrafında çarşının oluşumu sağlanmıştır. Bedestenin konumunun doğru seçilmesinin yanında mimari yapısı da çarşının gelişimine katkı sağlamıştır. Bedesten kendi içinde kapalı bir yapı olmayıp, dört yandan etrafındaki sokaklara açılan kapıları çarşının bu sokaklar boyunca gelişmesine olanak sağlamıştır. Bedesten topoğrafik olarak da etrafındaki dik yamaçlar göz önüne alınarak en düz alana konumlandırılmış böylece etrafındaki düzlük alanlarda da çarşılar daha rahat inşa edilmiştir.

Kapalıçarşı'nın batı sınırında Beyazıt Camii, doğu sınırında Nuru Osmaniye Cami bulunmaktadır. Yaşamın ağırlıklı olarak geçtiği kalabalık çarşı kültüründe dinen hem gelenlerin hem de çarşı esnafının öğle-ikindi namazları için çarşıyla iç içe camiiler inşa edilmiştir. Beyazıt Cami'si batıya gelişimi için sınır çizmişse de Nuru Osmaniye Cami'si içinden yaya trafiğine izin veren avlusuyla, çarşıya sınır olmaktan ziyade çarşıyla bütünleşmiştir.

Haliç'ten Kapalıçarşı'ya kadar olan dik topoğrafya, çarşının o yönde gelişimini zorlarken bu bölgede kurulan hanlar da sınır yaratmaktan ziyade çarşıya hizmet eden yapılar olmuş ve onlar da çarşıyla bütünleşmiştir.

Kuruluşunda bedesten etrafında konumlanan çarşı, gerek zaman içinde girdiği yangın ve depremlerle gerekse ticari fonksiyonu geliştikçe bünyesine kattığı hanlar, kapılar, camiiler, sokaklar ve caddelerle bütünleşmiş, şehirle iç içe geçmiştir.

---

²² Gülşen Gülmez, "İstanbul Kapalıçarşı'sı ve Mekânsal Kurgusu," 82.

5. İstanbul Kapalıçarşı'sının Zaman İçerisinde Geçirdiği Değişim

İstanbul Kapalıçarşı'sının zaman içerisinde geçirdiği değişimi incelemek için Osmanlı Dönemi'ndeki Bedestenlerin ve İstanbul Kapalıçarşı'sının genel özellikleri ve de Cumhuriyet sonrası Dönemi'ndeki İstanbul Kapalıçarşı'sının genel özellikleri incelenip karşılaştırma yapılmıştır.

Bedestenler, İstanbul Kapalıçarşı'sının yapıtaşını oluşturmaktadır. Çarşı ve bedesten formunun karışımı olan İstanbul Kapalıçarşı'sı bedesten formunun günümüzde devamı olarak düşünülebilir. Bu nedenle de zaman içerisindeki değişimini anlamak için Osmanlı Dönemi'ndeki Bedestenler de incelenecektir. Ardından Cumhuriyet Sonrası Dönemdeki Kapalıçarşı'sının özellikleri de ayrı ayrı ele alınacak ve iki dönem arasında karşılaştırma yapılarak değişim incelenecektir.

a. Osmanlı Dönemi'nde Bedestenler ve İstanbul Kapalıçarşı'sı

Osmanlı Dönemi Kapalıçarşı'sının genel özelliklerine bakıldığında sadece ticaret amacıyla kullanılmadığı anlaşılmaktadır. O dönemlerde hem siyasi hem de sosyal olaylar Kapalıçarşı'da tartışılmaktaydı. Kısacası; Kapalıçarşı, Osmanlı kentinin sosyal ve kamusal yaşamın gerçekleştiği merkezi bir yer olarak görülmekteydi. Her sokağında farklı mesleklerin yer aldığı, her türlü konuda uzmanlaşmış bilirkişiler tarafından satışa birçok farklı ürün sunulmaktaydı. Satıcılar arasında rekabet tarzı olaylar kesinlikle yaşanmaz ve de yasaktı. Ticari ahlak ve törelere fazlasıyla saygı duyulurdu.

Osmanlı imparatorluk yapısı gereği birçok kültürü ve ulusu içermekteydi. Osmanlı toprakları birden fazla kıtaya dağılmıştı. Yüzölçümü olarak çok geniş bir alana sahip olduğu için

tek bir merkeze sahip olarak görülmüyordu. Ancak her ne kadar merkeze sahip olmasa da İstanbul Kapalıçarşı'sının başkentte olmasının etkisiyle beraber farklı kültürdeki ve anlayıştaki insanları bir araya getirdiği görülmekteydi. Farklı kültürde insanlar ürünlerini satarak ve paylaşarak hem sosyalleşiyor hem de halkın birbiriyle kaynaşmasını sağlıyordu. Bu bakımda Kapalıçarşı farklı kültürleri içerirken bir yandan da Türk toplumun özgün kültürünü yansıtan toplanma merkezi olarak düşünülebilir.

b. Cumhuriyet Sonrası Dönemde İstanbul Kapalıçarşı'sı

Cumhuriyet Sonrası Döneme baktığımızda ise Kapalıçarşı halen eski mekân örgütlenmesi ile bir bakıma ticaret merkezi olma özelliğini devam ettirmektedir. Günümüzde yaşadığımız sorunlardan, köyden kente göçle beraber şehrin hızlı nüfus artışı ve çok fazla turist ilgisi çekmesi sebebiyle kaynaklanan insan yoğunluğundan ve de yakın çevresindeki çarpık yapılanmalardan dolayı Kapalıçarşı çok fazla darbe almış, kendine has ve özgün çoğu özelliğini kaybetmiştir. Ayrıca Osmanlı Dönemi'nden kalan kiralık kasa ve emanetçilik gibi özelliklerini yukarıda bahsedilen nedenlerle ve de toplumun geçirdiği sosyal değişim sebebiyle özelliklerini yitirmiştir.

c. İncelenen İki Dönemin Karşılaştırılması

Kapalıçarşı, sayısız deprem ve yangın felaketi atlatmıştır. Bu felaket ve depremler sonrasında geçirdiği onarma işleri Kapalıçarşı'yı yapısal ardından da dolaylı yoldan fonksiyonel değişime itmiştir. Geçirdiği değişimler kültürel olarak da etkilenmesine sebep olmuştur. Kapalıçarşı'nın geçirdiği değişimi etkileyen en önemli sosyoekonomik olaylardan birisi de Sanayi Devrimi olarak sayılabilir. Sanayi Devrimi sonucu ürünlerde seri üretimi geçilmiş böylece de hızlı üretim ve

tüketim başlamıştı.²³ Avrupa'dan da gelen bu seri üretim ürünlerinin el emeği ürünlerinden daha ucuz olması Kapalıçarşı esnafını değişime itmiştir. Osmanlı Dönemi'nde Kapalıçarşı, halka sunduğu ürünlerle Türk kültürünün özgün ürünlerini ve de kültürünü yansıtırken, günümüzde bahsedildiği gibi hızlı üretim ve tüketim ile eski özgünlüğünü kaybetmiştir.

Kapalıçarşı alışveriş merkezi olmak dışında; birçok organizasyonun yürütüldüğü, sosyal ve siyasal olayların gerçekleştiği ticari merkez olarak açıklanabilir. Günümüzde, bu işlevlerin yavaş yavaş kaybolmaya başladığı döneme bakıldığında; geçmişten beri devam eden eski geleneklerin her ne kadar köklü olsa da yaşanan sosyoekonomik olaylarla beraber (gerek kapitalizm gerek Sanayi Devrimi ile) gelen hızlı üretime dayanamadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, günümüzde tüketimin daha çok Alışveriş merkezlerine dayanmasından veya online olarak gerçekleştirilmesinden dolayı Kapalıçarşı eski popülerliğini yitirmiş ve de eski Kapalıçarşı kültürünün yitirilmesine sebep olmuştur.²⁴

Kapalıçarşı, gerçekleşen birçok sosyoekonomik gelişmelerden dolayı geleneksel kimliğini yitirmiştir. Modern hayata geçişle beraber çoğu Kapalıçarşı merkezi çeşitliliğini ve özgünlüğünü kaybederken, bu merkezlerin arasında en önemli olarak görülen İstanbul Kapalıçarşı'sı diğer ticaret merkezlerine kıyasla aldığı sıkı önlemlerle geleneklerini korumaya çalışmıştır.

---

²³ Atlıhan Onat Karacalı, "İstanbul Kapalıçarşı'nın Çekirdeği Eski Bedesten' de Tarih, Kültür, Mimari Yapı ve İşlev Değişimleri Üzerine Bir İnceleme," *Modular Journal*, no. 1 (2019): 10.

²⁴ Arzu Erçetin, "Geçmişten Günümüze Gelişen Mekân Kurgusu ile Kapalıçarşı," *Türk Çevrimiçi Tasarım, Sanat ve İletişim Dergisi*, no. 2 (2019): 69

Kaynakça

Çelebi, Evliya. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi I. Kitap*. Haz., Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman,

Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Erçetin, Arzu. “Geçmişten Günümüze Gelişen Mekân Kurgusu ile Kapalıçarşı.” *Türk Çevrimiçi*

Tasarım, Sanat ve İletişim Dergisi, no. 2 (2019): 68-77.

Gülmez, Gülşen. “İstanbul Kapalıçarşı’sı ve Mekânsal Kurgusu.” *Mimarist*, no. 68 (2020): 79–

85.

Hürriyet. “Lonca Nedir? Lonca Düzeni, Sistemi ve Teşkilatı Nedir?” 26 Mayıs 2021.

KAPALIÇARŞI YÖNETİM. “Günümüzde Kapalıçarşı.” Son düzenlenme 19 Mart, 2020.

Kapalıçarşı Yönetim Kurulu. Görüşmeyi yapanlar Elif Yıldız Güven ve Sanem Sancaktar.

Bilkent Üniversitesi. 21 Kasım 2022.

Karacalı, Atlıhan Onat. “İstanbul Kapalıçarşı’nın Çekirdeği Eski Bedesten’ de Tarih, Kültür,

Mimari Yapı ve İşlev Değişimleri Üzerine Bir İnceleme.” *Modular Journal*, no. 1 (2019):

1-11.

Koç, Rezal, Suat Gezgin ve Hasan Çiftçi. *Tarihi Çarşılarından İstanbul Kapalıçarşı’nın Sosyal*

Medya Yönetimi ve Verilerinin Analizi: Dijital Çağda Değişen Medya ve İletişim Düzeni.

Ankara: IKSAD Yayınları, 2020, 165-198.

Koçu, Reşad Ekrem. “İstanbul’un en Eski Tarihî Eserlerinden: Bedesten ve Kapalıçarşı.” *Hayat*

Tarih Mecmuası, İstanbul (1973).

Mortan, Kenan ve Önde Küçükerman. *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Sönmez, Çiğdem Banu. “Kapalıçarşı’nın Fonksiyonel Değişimi.” Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993.

Sözcü. “Kapalıçarşı’da İşlem Hacmi Uçtu!” 25 Ağustos 2020.

Tuten, Ahmet. “Kapalıçarşı’nın Tarihi: İstanbul Kapalıçarşı Hakkında Genel Bir Değerlendirme.” (2018).

Ünsal, Behçet. *Turkish Islamic Architecture: Seljuk to Ottoman*. New York: London Academy Editions, 1973.